

O POSLOVANJU MLJEKARA SRH U 1982. GODINI

Matej MARKEŠ, dipl. inž., Udruženje mljekarskih radnika SRH Zagreb

1. Uvod

Nakon višegodišnjeg uspješnog poslovanja mljekarskih radnih organizacija u SR Hrvatskoj, nastaje već u 1982. god. recesija, koja se nastavlja i u 1982. godini.

Uz istovremeni porast potražnje mlijeka i mlječnih proizvoda, smanjena ponuda je izazvala povremene nestašice mlijeka, fermentiranih mlječnih proizvoda i sireva te gotovo permanentnu nestašicu maslaca na domaćem tržištu.

Usporeni rast prodajnih cijena finalnih mlječnih proizvoda, uz paralelno povećanje otkupnih, veliki i nepredvidivi porast cijena reprodukcijских materijala i energije, sve teža i neravnomjerna nabava ambalaže, pomanjkanje velikog broja domaćih i uvoznih materijala koji su nužni za redovnu proizvodnju i održavanje, restriktivna kreditna politika, veći broj poslovnih partnera — organizacija koje su u stanju nelikvidnosti, nepovoljne tendencije u kretanju likvidnosti banaka, suženi front investicionih ulaganja, nedovoljno korištena (30—50%) posljednjih godina uložena investiciona sredstva, povećane kamate, devalvacija dinara za 20% i zatim njegov klizajući kurs u odnosu na dolar te s tim u vezi znatno povećanje cijena svih uvoznih materijala i opreme, revalorizacija osnovnih sredstava i s tim u vezi povećanje amortizacije za oko 70%, niska produktivnost rada, a i drugi faktori doveli su neke mljekarske organizacije u SR Hrvatskoj tokom 1982. god. do gubitaka u poslovanju, odnosno do negativnog ostatka dohotka.

Neke mljekare još uvijek uspješno posluju, rješavajući pojedinačno ili udruženo svoje najaktuelnije probleme.

Koristeći se podacima Sekcije za mlijeko, poslovne zajednice za promet stoke, stočnih proizvoda i stočne hrane u Zagrebu, dobivamo slijedeći uvid u poslovanje mljekara u 1982. godini.

2. Otkup mlijeka

U 1982. god. otkupljeno je ukupno 436.829 tis. lit. mlijeka, što je za 7.782 tis. lit. ili 1,8% manje nego u prethodnoj 1981. godini.

Otkup s područja SR Hrvatske manji je za oko 10 mil. lit. odnosno 2,2% (405.859 : 415.266 tis. lit.), dok je otkup s područja drugih SR manji za 1,6 mil. lit. odnosno za 0,5%.

Otkup od individualnih proizvođača manji je za oko 16 mil. lit. u 1982., dok je otkup mlijeka od društvenih proizvođača povećan za oko 8 mil. lit. i to zbog povećanog otkupa mlijeka od društvenih proizvođača u drugim republikama.

U 1982. godini bilo je malo mljekara koje nisu otkupile manje mlijeka nego u 1981. god. Tu spadaju: Veterinarska stanica u Koprivnici koja je otkupila 35 tis. lit. mlijeka više, mljekara »Slavija« St. P. Selo, koja je otkupila 87 tis. lit. mlijeka više i »Pionir« Županja 633 tis. lit. tj. za 1,8% više nego u 1981. godini (bez mlijeka za uslužnu preradu).

Kod većine mljekara otkup je smanjen za 3—5%, ali ima i takovih kod kojih je smanjenje vrlo osjetljivo, te iznosi više od 10% (Dukat 11,1; Rijeka 16,8; Split 27,8).

Općenito se može reći da otkup mlijeka na području SR Hrvatske tokom posljednje 2 godne neprekidno i posvuda opada. To nisu pojedinačni slučajevi izazvani manjim poremećajima na tržištu, već je to opća pojava, koja iziskuje punu pozornost privrednih i društveno političkih faktora. Ona ima dublje korijene, pa se treba i rješavati takovim sistemskim i privrednim mjerama, koje će djelovati na dulji rok u pravcu unapređenja proizvodnje i prodaje mlijeka. Tu su cijene samo jedna — i to ne uvijek najznačajnija — mjera. Ona je izazvana smanjenjem broja goveda, napose krava muzara i smanjenim interesom poljoprivrednih proizvođača — kako društvenih, tako i individualnih — za povećanje proizvodnje i prodaje mlijeka. Ova problematika obuhvaća čitavi stočarsko-mesni kompleks, u kojemu treba uspostaviti ravnotežu između prirasta i klanja stoke, između otkupa stoke i obnove stočnog fonda, između cijena mesa i mlijeka, kao i drugih značajnih proizvoda kamo spadaju pšenica, kukuruz, stočna hrana, i dr. Nedvojbeno je da u današnjim poremećenim tržišnim odnosima nije ni lako ni jednostavno moguće uspostaviti uravnotežene odnose i bilanse, pa bi stoga za daljnje unapređenje proizvodnje mlijeka trebalo definirati mjere za kratkoročni kao i za dugoročni program unapređenja proizvodnje i otkupa mlijeka.

Prosječni sadržaj masti otkupljenog mlijeka iznosio je 3,55%, a u granicama od 3,36 do 3,82%. Tipizacijom konzumnog mlijeka, fermentiranih mlječnih proizvoda, mlijeka za sireve i za punomasno mlijeko u prahu na 2,8% masti dobiva se 3,273 tona mlječne masti, koja se koristi za proizvodnju konzumnog vrhnja, sladoleda i maslaca.

3. Proizvodnja mlječnih proizvoda

Smanjeni otkup mlijeka odrazio se je i u proizvodnji mlječnih proizvoda.

Proizvodnja konzumnog mlijeka, uključivo pasterizirano i sterilizirano iznosila je 203.589 tis. lit., što je za oko 6 mil. lit. manje nego u 1981. godini, a za 21,5 mil. lit. manje nego u 1979. god. To znači da je 1982. god. pristizalo na tržište skoro 60 tis. lit. dnevno manje konzumnog mlijeka nego 1979. god., pa se je takova doprema odrazila u povećanim nestašicama naročito u turističkoj sezoni i zimskim mjesecima.

Proizvodnja fermentiranih mlječnih proizvoda u 1982. god. iznosila je 24.9 mil. lit., odnosno za 1.5 mil. lit. manje nego prethodne godine. I ovaj proizvod bilježi stalan pad tokom posljednje 4 godine (1979. = 28.1 mil. lit.), uslijed čega i na tržištu vlada povremena nestašica.

Proizvodnja polutvrđih i tvrdih sireva iznosila je u 1982. god. 12.132 tone što je za 1.000 t. (8%) manje nego 1981. god. (13.145). **Svježih i mekih sireva** proizvedeno je 3.415 tona, odnosno za oko 11% više nego 1981. (3.082). Proizvodnja ove grupe sireva neprekidno raste i od 1979. do 1982. povećana je za oko 450 tona ili 15%. **Proizvodnja topljenih sireva** u 1982. godini manja je za oko 125 tona od rekordne 1981., odnosno 5.804 prema 5.929 tona.

Smanjena proizvodnja polutvrđih i tvrdih sireva uz stalan rast potražnje, dovela je do povremenih nestašica sireva na tržištu i to više u kontinentalnim, nego u primorskim mjestima.

Uz takove odnose ponude i potražnje jedva da je itko obraćao pozornost na kvalitetu sireva. Ova, međutim, nije bila na željenoj razini, kako su to pokazala provedena ocjenjivanja prigodom zagrebačkog i novosadskog sajma,

a u to su se mogli uvjeriti i potrošači i proizvođači pregledom izloženih sireva i na prodajnim mjestima.

Proizvodnja punomasnog i obranog mlijeka u prahu iznosila je 1982. god. 4.065 tona prema 4.349 tona, tj. za oko 7% manje nego 1981. god. U to je uračunata i uslužna proizvodnja mlijeka u prahu za splitsku mljekaru, kojoj ono služi kao rezerva za proizvodnju rekonstituiranog mlijeka u najkritičnijim razdobljima.

Proizvodnja sirutkinog praha je 1982. god. bila znatno veća nego prethodne godine usprkos brojnih tehnoloških i tehničkih poteškoća u radu s novim strojenjem.

Proizvodnja maslaca 1982. godine je bila 2.361 t. što je za 700 tona više (42%) nego prethodne godine. Usprkos tome bile su uočive nestašice maslaca, naročito potkraj godine, kad je ponuda industrijskog maslaca gotovo bila iščezla.

Proizvodnja konzumnog vrhnja bila je veća za oko 800 tis. lit., odnosno 6,5% nego prethodne godine i dosegla je rekordnih 12.789 tis. lit. Znatno je porasla i proizvodnja »ostalih« mlječnih proizvoda, kojih se asortiman širi.

Iz prednjeg je vidljivo da je smanjena proizvodnja mnogih značajnih mlječnih proizvoda, kao što su: konzumno mlijeko, fermentirani mlječni proizvodi, polutvrđi, tvrdi i topljeni sirevi, te mlijeko u prahu. Povećana je proizvodnja svježih sireva i maslaca, zatim sirutkinog praha i konzumnog vrhnja.

Opadanje proizvodnje nekih mlječnih proizvoda neposredna je posljedica smanjenog otkupa mlijeka. Budući da nestašice ovih značajnih prehrambenih proizvoda imaju ne samo ekonomsko, nego i društveno-političko značenje biti će nužni značajni naponi ne samo mljekarskih radnih organizacija, nego i drugih, da se ova akutna problematika što prije i što uspješnije razriješi.

4. Zaposleno osoblje i produktivnost rada

U 18 mljekarskih radnih organizacija SR Hrvatske bilo je u 1982. godini zaposleno ukupno 4.555 radnika. To je za 207 zaposlenih ili 4,76% više nego prethodne 1981. godine. Zapošljavanje u mljekarama nastavilo je i u 1982. godini uzlazni trend, kakav je bio i prethodnih godina, iako je otkup mlijeka postepeno opadao.

Pri takovim kretanjima zapošljavanja i otkupa mlijeka, produktivnost rada postepeno opada, usprkos sve većoj mehanizaciji i automatizaciji tehnoloških procesa u mljekarama.

Produktivnost rada u našim je mljekarama u velikom zaostatku za onom u industrijski razvijenim zemljama.

Iako je u našim mlječnim proizvodima srazmjerno visoko učešće osobnih dohodaka — prosječno 6,5%, a u granicama od 3,6 do 11,2% od ukupnog prihoda — ipak su osobni dohoci po zaposlenom — mjereno zapadnoevropskim mjerilima — srazmjerno vrlo niski, zbog naše niske produktivnosti rada. Tu je još znatan prostor za unapređenje organizacije i ekonomike poslovanja naših mljekarskih radnih organizacija, a uspješan rad na tom području omogućio bi nam brže uklapanje u međunarodnu podjelu rada i približavanje osobnih dohodaka naših radnika onima u razvijenim industrijskim zemljama.

5. Osnovni ekonomski pokazatelji

Ukupan prihod 18 mljekarskih radnih organizacija u SR Hrvatskoj iznosio je godine 1982. ukupno 14.440 mil. dinara, što je za 29,9% više nego u prethodnoj 1981. godini.

Ukupno utrošena sredstva iznosila su 12.091 mil. din., odnosno 83,7% od ukupnog prihoda. Budući da su utrošena sredstva u usporedbi s prethodnom godinom povećana za 36,1%, to jest za veći procenat nego ukupan prihod, to je samim tim dohodak relativno manji nego što je bio prethodne godine. Iznosio je ukupno 2.438 mil. din., odnosno 16,3% od ukupnog prihoda, prema 20,1% u 1981. godini. Očito je iz toga da su troškovi rasli brže od prihoda, što je dovelo do manje povoljnih poslovnih rezultata u 1982. nego u 1981. godini.

Nakon izdvajanja obaveza iz dohotka — koje su bile relativno manje u 1982., nego u 1981. godini — preostao je radnim organizacijama čisti dohodak u visini od 1.538 mil. din., što je bilo i nominalno manje nego prethodne godine (1.542 mil. din.).

Za osobne dohotke zaposlenih izdvojeno je dvije trećine čistog dohotka, tj. 1.022 mil. din. (66,5%), dok jedna trećina čistog dohotka predstavlja ostatak za unapređenje i proširenje poslovanja. U usporedbi s prethodnom godinom ostatak dohotka je manji za 30% čini svega 3,62% ukupnog prihoda prema 6,8% u 1981. godini.

Od 17 mljekarskih radnih organizacija 3 su završile poslovnu godinu s negativnim ostatkom dohotka.

U 1982. godini izvršena je revalorizacija osnovnih sredstava, pa je s tim u vezi porasla i amortizacija osnovnih sredstava od 232,7 mil. din. u 1981. na 497,4 mil. din. u 1982. godini, tj. za 64,3%. Time je učešće amortizacije povećano od 2,1 na 3,45% od ukupnog prihoda.

Prosječni mjesečni neto osobni dohoci zaposlenih iznosili su u 1982. god. 14.028 din., što je za 2.785 din. ili 24,8% više nego prethodne 1981. godine. Osobni dohoci po zaposlenom kretali su se u pojedinim radnim organizacijama od 8.000 do 16.857 din, odnosno 3,9 do 36,4% iznad prosjeka prethodne godine.

6. Rezime

Rezimiramo li ovaj kratak pregled poslovanja mljekara u 1982. god. vidimo da su uvjeti poslovanja bili teži, a poslovni uspjesi manje povoljni nego prethodne, pa i nekoliko zadnjih godina.

Najdalekosežnije negativne posljedice ima opadanje otkupa mlijeka i s tim u vezi smanjenje proizvodnje mlječnih proizvoda.

Nastavak inflacionih kretanja doveo je do nominalnog povećanja dohotka, ali se je ovaj postepeno otapao uslijed rastućih troškova poslovanja, što je dovelo i do manjeg ostatka dohotka na koncu godine.

Produktivnost rada i dalje ima negativan trend kretanja.

Revalorizacijom osnovnih sredstava i povećanom amortizacijom osigurava se — barem privremeno — dio sredstava za održavanje i nabavku materijalne baze poslovanja, što se — usprkos nepopularnosti ove mjere — može smatrati pozitivnim elementom u osiguranju daljnjeg normalnog poslovanja.

Iako su osobni dohoci zaposlenih rasli brže od dohotka (24,8 : 5,1), oni ipak zaostaju za stopom inflacije, tako da realni dohoci opadaju iako nominalni osjetljivo rastu.